

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Витебский государственный
университет имени П.М. Машерова»

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОВРЕМЕННОГО
ГУМАНИТАРНОГО
П О З Н А Н И Я**

*Материалы международной
научной конференции*

29–30 октября 2009 г.

*Витебск
УО «ВГУ им. П.М. Машерова»
2009*

НЕКАТОРЫЯ НАКІРУНКІ ПРАВЯДЗЕННЯ БЕЛАРУСКАЙ КРАЙЗНАЎЧАЙ ПРАЦЫ ПАДЧАС ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (жнівень 1914 – люты 1917 гг)

Цуба М.В.

На пачатку вайны ў грамадскай думцы еўрапейскіх краін выспела перакананне, што па заканчэнні гэтай міжнароднай бойні палітычная карта Еўропы павінна быць зменена згодна з нацыянальнымі імкненнямі народаў. Вайна несла велізарныя страты фізічным сілам беларускага народа, але разам з тым паскарала грамадска-палітычнае абуджэнне, рост яго нацыянальнай самасвядомасці. «Ёсць надзея, што страшэнная вайна, аб якой яшчэ ўніку напэўна будучы успамінаць, такі збудзіць ад сну вялікую грамаду вясковых людзей» – пісала ў тэя дні «Наша ніва» [1, с.2].

Разам з перыёдыкай, асветай і літаратурай важнае месца ў выхаванні нацыянальных пачуццяў беларусаў некаторыя беларускія грамадскія дзеячы адводзілі музейнай справе. Аб гэтым ёсць успаміны паэта Валерыя Брусава, які на пачатку вайны (жнівень 1914 г.) завітаў у Вільню ў якасці ваеннага карэспандэнта на расійска-германскім фронце, дзе пазнаёміўся з беларускімі дзеячамі культуры і літаратуры. Пра свае ўражання ён паведамляў: «Трапіў у круг беларусаў, фанатыкаў сваёй ідэі, перакананых, што беларусы – адзіныя сапраўдныя славяне. Бачыў іх паэтаў, вучоных, філалагаў і г.д.; зборы іх старыны, рукапісаў, старадрукаваных кніг (з 1491г.), розных рэчаў, зброю і г.д.» [2, с.38]. Размова тут вядзецца пра пачатак стварэння музея брагатамі Іванам і Антонам Луцкевічамі. Да заснавання музея (1921г.) калекцыі экспанатаў захоўваліся пры рэдакцыі газеты «Наша ніва» і з'яўляліся крыніцай вывучэння роднага краю і пазычнага натхнення для Я. Купалы, М. Багдановіча, В. Ластоўскага, М. Гарэцкага і іншых дзеячаў беларускага руху.

Галоўным шукальнікам на збору экспанатаў і стварэнню экспазіцыі музея быў Іван Луцкевіч. Акрамя знаходак у час археалагічных раскопак, якія праводзілі ў розных кутках Беларусі Я. Тышкевіч, І. Луцкевіч, П. Церабееў, Г. Татур, папаўненне калекцыі адбывалася і іншымі шляхамі. З успамінаў вядомай дзеячкі беларускага руху Юліяны Мэнке (пасля вайны – Дубейкаўская, псеўданім – Кветка Вітан) пра Івана Луцкевіча ёсць наступнае: «Ён знаходзіў іх (экспанаты для музея) на кірмашах, на падстрэшышчых старых двароў, у букіністаў, перакупнікаў... Набываў ён іх пераважна як безвартасныя рэчы, за грошы. Тады ён ведаў, як гэтыя рэчы адрэстаўраваць, і калі яны мелі беларускую характарыстыку – пакідаў іх у сваіх музейных зборах, калі ж гэтай характарыстыкі не было – прадаваў за належную ім цану і гэтак здабываў сродкі на беларускую нацыянальную справу» [3, с.44]. Аднак з набліжэннем фронту да Вільні ў 1915г. магчымасці пошуку

агтыкварных рэчаў звязіліся. Становішча яшчэ больш пагоршылася ў сувязі з мабілізацыяй у армію найбольш актыўных дзеячаў беларускага нацыянальнага руху. Пасля закрыцця выдавецтва «Наша ніва», экспанаты былі перавезены на віленскую кватэру братоў Луцкевічаў і захоўваліся тут да 1921 года [4, с.3].

Ёсць звесткі, што да 1915 года праіснаваў і Гарадскі музей Мінска, які сваім з'яўленнем абавязаны «Таварыству аматараў прыродазнаўства, этнаграфіі і археалогіі», бо аснову музейнай экспазіцыі склалі дары менавіта гэтага таварыства і мясцовай інтэлігенцыі [5].

Вялікая грамадска-культурная праца праводзілася ў гэты час перадавой беларускай інтэлігенцыяй па вывучэнні і захаванні помнікаў гісторыі і культуры. Так, у сакавіку 1916г. у Мінску пры Цэнтральным грамадзянскім камітэце быў створаны Адзел апекі над помнікамі мастацтва і культуры. Ініцыятарам яго стварэння была група энтузіястаў на чале з мастаком К.Біске, занепакосных лёсам помнікаў гісторыі і культуры, якім у выніку вайны пагражала поўнасць знішчэнне. Члены Мінскага аддзела складалі апісанні помнікаў, фатаграфавалі іх, удзельнічалі ў навуковых экспедыцыях. З асаблівай увагай адносіліся да тых аб'ектаў, якія знаходзіліся ў зоне непасрэдных баявых дзеянняў. У Мінску былі арганізаваны сховішчы, куды звозіліся калекцыі твораў мастацтва, бібліятэкі, архівы. За кароткі час было сабрана каля 36000 адзінак захоўвання. Тут знаходзілася больш за 4000 фотаздымкаў і малюнкаў помнікаў архітэктуры Беларусі і прыкладна такая ж колькасць картак з інфармацыяй аб недаследаваных аб'ектах, каля 100 планаў гарадоў і асобных збудаванняў, складзена іх апісанне. Адзел апекі над помнікамі зафіксаваў шмат набудоў, якія за час вайны былі знішчаны. У Мінску па ініцыятыве Аддзела ў лістападзе 1916г. праводзіліся выстаўкі, збор грошай з якіх пералічваўся ў фонд аховы помнікаў [6, с.19].

Разам з краязнаўствам працягваліся ў гэты час і этнаграфічныя даследаванні. Цікаваць да іх у першую чаргу была абумоўлена ажыўленнем нацыянальна-адраджэнскага руху на Беларусі. Менавіта гэтай акалічнасцю можна растлумачыць з'яўленне серыі этнаграфічных картаў рассялення усходнеславянскіх народаў (працы Т.Фларынскага, П.Пенічча, Я.Карскага, А.Рыціха) і даследаванні аб паходжанні беларускай народнасці і яе мовы (працы Я.Карскага). Вайна перапыніла навуковую работу ў гэтай галіне, але вядома, што Е.Раманаў, А.Багдановіч і Я.Карскі ў эвакуацыі працягвалі апрацоўку раней сабраных матэрыялаў. Так, у маскоўскім выдавецтве ў 1916г. выйшла першая кніга 3-га тома вядомай працы Я.Карскага «Беларусь» [7, с.92].

На жаль, краязнаўчая галіна дзейнасці перыяда Першай сусветнай вайны вывучана яшчэ недасканала. Упэўнены ў тым, што далейшае даследаванне краязнаўчай справы на беларускіх землях падчас Першай сусветнай вайны дапаможа раскрыць шматлікія невядомыя і малавядомыя старонкі нашай гісторыі і культуры.

Літаратура

1. Вайна – школа для вяскоўцаў // Наша ніва. – 1914. – 5 снежня.

2. Казбярук, У. На хвалі беларускага адраджэння// Роднае слова. Выд-ва полымя. 1993, №7. – с.37-44.
3. Вітан-Дубейкаўская, Ю. Мае ўспаміны. – Вільня. – 1994. – 192
4. Луцкевіч, А. Беларускі музей імя Івана Луцкевіча. – Вільня: Друкарня Я.Левіна, 1933. – 16 с.
5. БДАМЛіМ. – Ф. – 3. – Воп.1. – С.101. – Л.2.
6. Дзянісаў, У. З гісторыі аховы помнікаў// Помнікі гісторыі і культуры Беларусі. – 1984, №3. –с.19-20.
7. Беларуская мова: Энцыкл./Беларус.Энцыкл.; Гал. рэд. Міхневіча А.Я.; Рэдкал.:Сачанка Б.І. (гал.рэд.) і інш. – Мінск: Бел.Эн., 1994. – 655 с.